

ОРОХОВСЬКА Людмила Анатоліївна,

к. філос. н., доцент кафедри філософії ГМІ НАУ

МІФИ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ І МІФОТВОРЧІСТЬ СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА

К.Г.Юнг стверджував, що «людина, яка думає, що вона може прожити без міфу або за його межами, випадає з норми» [1, с. 16]. Важливою функцією міфу є його здатність давати певні моделі поведінки, надавати значущість культурному існуванню соціуму.

У творчості Лесі Українки звернення до міфів піднімає проблему духовності, торжества духовного над матеріальним. Міф постає пошуком нових смислів, шукає шляхи до пізнання нових горизонтів буття з метою духовно-практичного освоєння світу. За алегоричними символами та сюжетами Леся Українка показує зв'язок минулого з сучасністю, їх трансформацію в майбутньому.

Основою головного конфлікту «Лісової пісні» Лесі Українки є вічна суперечність між високим покликанням людини і буденністю життя. У драмі йдеться про перспективу творення новітньої гармонії світу в людській любові. Зasadничою тенденцією цього твору є тенденція трансформації матерії, зокрема духовної матерії найвищого порядку. Кожен із символічних образів чи художніх смислів драми-феєрії підлягає такій трансформації (Мавка, Лукаш, дядько Лев).

У драмі Леся Українка творить інтелектуально-духовний простір, у якому органічно поєднуються одвічні архетипи та ритуальні форми. Образ Мавки втілює мрії народу про безсмертя, про щастя, про творче життя, про високу духовність. Кохання Мавки до Лукаша збагачує його душу, але буденність людського життя не дає шансу їм на щастя. Розгортається драма вічної суперечності між високим покликанням людини і буденністю життя.

Образ Прометея у творчості Лесі Українки («Товаришці на спомин», «Хай буде тьма!», «Іфігенія в Тавриді», «Ніобея», драматичних поемах «Оргія», «В катакомбах») постає символом сміливості думки, доброго серця, твердості духу та безстрашності, силою, яка скріплює готовність йти на муки і смерть в ім'я правди та надії. Значення людини як суспільної істоти Леся Українка розглядає під кутом зору людської особистості, піднесення її гідності як найвищої цінності в загальнолюдських і національних вимірах, відбиття в ній духу Прометея. Призначення видатної особи, на думку Лесі Українки, полягає в тому, щоб пробудити народ, шукати в людях «живий вогонь». Людина – нащадок Прометея, не повинна залишатися пасивною до незгод життя, а своїми діями впливати на перебіг історичного процесу, збуджувати народ до дії.

Міфи не зникають з повсякденного життя, а продовжують грати важливу роль у регулюванні поведінки сучасної людини оскільки містять у собі категоріальні архетипи, що керують поведінкою людей. М. Бердяєв зазначав, що «міфи набагато динамічніші, ніж реальність і так завжди було в історії. Абстрактні думки, що набули форми міфів, можуть перевернути історію, радикально змінити суспільство. Усі революції базувалися на міфах» [2, с. 335].

Якщо в образах міфічних герої Лесі Українки утверджується ідея відродження духу нації, то сучасна політична міфотворчість базується на ідеологемах, які виконують, насамперед, ідеологічну функцію. Леся Українка звертається до архаїчного міфу, який є продуктом колективного несвідомого. Сучасні політичні міфи – завжди чийсь винахід і в цьому сенсі вони наближаються до теоретичних продуктів ідеології. Аналізуючи метафоричний зріз української політичної комунікації О.Чадюк виділяє такі міфи: національні (апелюють до прадавньої мудрості, шляхетності і героїзму, до державності і суверенності, до серйозних хвороб суспільства, в тому числі і комплексу меншовартості); міфи про партію влади (тільки вона може забезпечити стабільність і добробут); сакральні міфи (про месію); міфи про ворогів («антидержавні сили», «паразитичні нарости», «доморощені фашисти»); міфи про керманіча нації (про політичного лідера, гаранта конституції) [3, с. 742-747].

М.Еліде вважає, що можливість вирватися людині за межі буденності дає лише міф. «Ми відчуваємо особисту присутність персонажів міфу та стаємо їхніми сучасниками. Це передбачає існування не у хронологічному часі, а у первісній епосі, коли події відбулися вперше. Саме тому можна говорити про часовий простір міфу, заряджений енергією» [4, с. 29]. Враховуючи цей аспект міфу, сучасні мас-медіа досить часто використовують його заради впливу на

свідомість суспільства. Кожне суспільство за допомогою ЗМІ намагається збудувати свої міфи, які би сприяли формуванню єдиної картини світу, сприяли формуванню нації. Якщо вважати, що використання інформації напряду пов'язане з проблемою управління, то ЗМІ можна розглядати як особливу соціально-інформаційну систему, яка виконує функцію орієнтації. Для посилення впливу на свідомість суспільства у міфах часто використовують метафори, вплив яких значно сильніший, ніж простого мовлення.

Засоби мас-медіа створюють особливий аудіовізуальний світ, вплив якого відчуває кожна людина, що змушує задуматися про відповідальність ЗМІ перед суспільством, адже їх вплив досить часто використовують у наш час для відкритого обману населення. Однією з причин цього є безмежна віра людей у газетну, радіо- і телеінформацію, яка рекламує чудо-ліки, чудо-банки, фінансові піраміди.

Протистояти маніпулюванню свідомістю можна піднявши рівень своєї інформованості. Людину, яка має достовірні знання про предмет повідомлення важко, а то й взагалі неможливо ввести в заблудження. Тому для протидії введенню в заблудження важливо всіма засобами намагатися підняти рівень знань аудиторії по даному питанню. Також ефективність маніпуляцій свідомістю залежить від можливості людини перевірити істинність повідомлення. Якщо це можна зробити без перешкод, то не тільки маніпуляція свідомістю буде неефективна, але і буде втрачено довір'я до даних мас-медіа. Маніпуляція свідомістю залежить від інтелекту людини (чим він нижчий, тим більше людина схильна вірити явній маніпуляції), від її індивідуальних рис (є люди, які приймають будь-яке повідомлення на віру, є більш скептичні, які допускають можливість введення їх у заблудження, є й такі, хто принципово не вірить повідомленням ЗМІ). Рівень маніпуляції свідомістю залежить і від довіри людини до джерела інформації (знання, кому належить той чи інший канал, газета), симпатія чи антипатія до даних мас-медіа.

Т.А. ван Дейк наводить перелік прийомів маніпулювання свідомістю ЗМІ: 1) надузагальнення (рис окремих особистостей і подій приймаються за риси всіх членів даної етнічної групи чи всіх етнічно маркованих соціальних ситуацій; 2) розширення (негативне відношення до якої-небудь окремої риси чи ознаки поширюється на всі інші ознаки їх носіїв); 3) атрибуція (ЗМІ нав'язують «потрібні» причинно-наслідкові зв'язки [5, с. 294-300].

Будь-які радикальні суспільні зміни спочатку набувають форми новітніх міфів. Сучасне українське суспільство розділене на основі різноманітних ідеологічних та світоглядних принципів. Мас-медіа, які відображають процеси, що відбуваються у суспільстві, розподіляються

на опозиційні та урядові. І ті і інші намагаються маніпулювати громадською думкою через вплив на свідомість суспільства за допомогою зміни стереотипів, уявлень та поглядів окремих членів суспільства.

Умови кризи, коли більшість населення живе за межею бідності, змушують людей виживати індивідуально, де кожний може розраховувати лише на свою вдачу і випадок. Це приводить до втрати культурно-психологічного зв'язку зі своєю групою, традиційним середовищем. Часто це веде до непередбачуваності ціннісних, мотиваційних, поведінкових уподобань індивідів і груп. Психологічна неготовність значної частини населення до нових умов життя часто призводить до створення передумов домінування міфологічного світосприйняття. Одним з таких міфів є міф загального високого добробуту на Заході. Засоби масової інформації прищеплюють західний спосіб життя, споживання, проведення дозвілля. Західні життєві стандарти, соціально-психологічна індивідуалізація здійснюють значний вплив на потреби і мотиви особистості. Споживацька культура, де матеріальний добробут, кращі умови життя є «компенсацією за всепроникаючий контроль» [6, с. 91] над життям індивіда, маніпулюванням його свідомістю та втратою свободи, дегуманізує культуру. Міфами, які відтворили би порушений зв'язок часів, зв'язок теперішнього з минулим та майбутнім, відродили почуття любові до рідної історії, Вітчизни можуть стати як національні міфи, так і кращі взірці світової міфології, до яких зверталися наші митці, в тому числі і Леся Українка.

Література:

1. Юнг К. Воспоминания, сновидения, размышления / Карл Юнг; пер. И.Булкиной. К. : AirLand, 1994. – 416 с.
2. Бердяев Н. А. Царство Духа и царство Кесаря. / Н. А. Бердяев; сост. и послесловие П.В.Алексеева. – М. : Республика, 1995. – 375 с.
3. Чадюк О.М. Пропаганда ідей та сучасне українське міфотворення // Український соціум / Власюк О. С., Крисаченко В. С., Степико М. Т. та ін. / За ред. В. С. Крисаченка. – К.: Знання України, 2005. – С. 734-749
4. Элиде М. Аспекты мифа / Элиде М.; пер. с фр. В. Большакова. – М. : Инвест-ППП, 1995. – 240 с.
5. Т. А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация / Т. А. ван Дейк; пер. с англ. О. А. Гулыги. – М. : Прогресс, 1989. – С. 294-300.
6. Маркузе Г. Одномерный человек // Маркузе Г. Эрос и цивилизация. Одномерный человек: Исследование идеологии развитого индустриального общества / Г. Маркузе; пер. с англ., послесл., примеч.

А.А.Юдина; Сост., предисл. В. Ю. Кузнецова. – М.: ООО “Издательство АСТ”, 2003. – С. 251-515.